

NOVÝ ČESKÝ AUTORSKÝ ZÁKON A JEHO PŮSOBNÍ V KONTEXTU VNITROSTÁTNÍHO I EVROPSKÉHO VÝVOJE

JAN KRÍŽ

Autorskoprávní zákonodárství v České republice, resp. v dřívějším Československu má poměrně dlouhou tradici. První zásadní právní norma upravující tuto oblast pochází z roku 1926 a byla základem právní regulace, která přes nejrůznější peripetie byla vždy základem poměrně solidní úpravy právních vztahů v této sféře. Nový autorský zákon České republiky byl schválen počátkem dubna roku 2000 a účinnosti nabyl k 1. 12. téhož roku. S účinností tohoto zákona přestal na území našeho státu platit i dosavadní zákon č. 35/1965 Sb., o dílech literárních, vědeckých a uměleckých (autorský zákon), a to ve znění pozdějších předpisů. Tento nový zákon byl ve své podstatě vyvrcholením relativně dlouhé cesty, která vedla od významných pochybností přes seriózní diskuse až po velmi sofistikované jednání odborných grémií, která se shodovala v přesvědčení, že rekodifikace autorského práva v České republice je opravdu nezbytná.

Základem těchto pochybností a následných diskusí a legislativních prací bylo stále sílící přesvědčení, že změny ve společenskoekonomické bázi a stále se zrychlující technický vývoj neustále zvětšují propast mezi možnostmi v tvůrčí sféře, potřebami právní regulace a stávajícím legislativním stavem. V návaznosti na tuto problematiku jsme byli na konci 90. let konfrontováni rovněž s určitými pochybnostmi o odůvodněnosti samostatné legislativní regulace autorského práva (a koneckonců i dalších oblastí právní ochrany duševního vlastnictví) a stále silnější byly i tendence směřující k případné integraci právní regulace této sféry do širšího kontextu občanskoprávní úpravy ve specifickém smyslu jednoho všezahrnujícího kodexu.

Domnívám se, že nová autorskoprávní úprava prokázala během téměř tří let svého působení, že je právní normou vysokého evropského standardu, a že je nadprůměrně kompatibilní s úpravou těchto vztahů v rámci Evropského společenství. Tento pohled není veden sebeuspokojením těch, kteří se na vzniku této normy podíleli, ale je odrazem konstatování předních odborníků pro danou oblast ze zemí Evropské unie, kteří se o této normě s výrazným uspokojením a respektem vyjadřují na nejrůznějších odborných fórech v posledních dvou letech, a to nejen ve formě ústních konstatování v rámci přednášek a referátů, ale i v celé řadě publikovaných statí v uznávaných odborných časopisech a monografických publikacích.

Jak již bylo řečeno, docházelo v průběhu 80. a zejména 90. let na základě bouřlivého technického a technologického rozvoje k poměrně výraznému rozšiřování způ-

sobů a možností užití výsledků tvůrčí autorské činnosti a tím také k navazujícímu rozšiřování trhů a možností uplatnění konkrétních výsledků tohoto specifického druhu lidské činnosti. Je tedy zcela nepochybné, že samotná skutečnost tohoto vývoje velmi těsně souvisí i s technickým rozvojem, který přináší a umožňuje stále nové druhy a způsoby realizace v oblasti tvorby a užití děl, která jsou výsledkem duševní tvůrčí činnosti, a že tato technická podmíněnost a nové prostředky umožňují i podstatný rozvoj ve sféře dalších předmětů ochrany ostatních součástí řazených do kategorie duševního vlastnictví.

Zcela zásadní skutečností je také působení fenoménu, který bývá označován jako globální působení možností a prostředků tzv. informační společnosti. Tento efekt s sebou přináší zcela zásadní a podstatný vývoj a nárůst možností a plošné exploatace výsledků duševní tvůrčí činnosti ve všech oblastech, které do této kategorie můžeme řadit. Tento reálný stav, který působí v celoevropském prostoru, byl v posledních letech výrazným způsobem vnímán a legislativně reflektován v řadě zemí Evropského společenství a také v mnoha mezinárodních dokumentech a smlouvách, které byly na mnohostranné bázi uzavírány v příslušném období.

Je zcela pochopitelné, že tyto skutečnosti se významným způsobem projeví i na reálné situaci vztahů regulovaných autorským právem v České republice. Již celou řadu let byla diskutována potřeba a naléhavá nezbytnost vytvoření stavu slučitelného s právním prostředím Evropského společenství pro tuto oblast a je pochopitelné, že ve sféře teorie i praxe probíhala celá řada diskusí o legislativním přiblížení vnitrostátního neutěšeného stavu s evropským standardem. Je potěšitelné, že posléze převážily tendence směřující k přijetí zcela nové právní normy, která koncepčně, obsahově i formálně reflektuje stávající stav dané situace a zároveň vytváří nejširší možný prostor pro vytvoření kompatibilního prostředí s úpravou těchto vztahů v rámci Evropské unie.

Schválením nového autorského zákona tedy zároveň došlo i k realizaci závazku České republiky formulovaného v článku 67, resp. článku 69 Evropské dohody, která je rovněž základním dokumentem pro přiblížení České republiky k Evropské unii. Od této legislativní báze se rovněž odvíjí veškeré návazné tendence českého národního práva s evropským právem komunitárním. Ve sféře, která je v tomto smyslu předmětem našeho zájmu a tedy v oblasti autorskoprávních vztahů, mají klíčový význam pro veškeré další harmonizační kroky některé směrnice Evropské unie, které bylo třeba do nové autorskoprávní úpravy České republiky promítnout. Jedná se zejména o následující dokumenty:

- Směrnice Rady 91/250/EHS ze dne 14. 5. 1991 o právní ochraně počítačových programů,
- Směrnice Rady 92/100/EHS ze dne 19. 11. 1992 o právu na pronájem a půjčování, jakož i o některých právech příbuzných právu autorskému v oblasti duševního vlastnictví,
- Směrnice Rady 93/83/EHS ze dne 27. 9. 1993 o koordinaci některých pravidel z oboru práva autorského a práv příbuzných právu autorskému vztahujících se na satelitní vysílání a na kabelový přenos,
- Směrnice Rady 93/98/EHS ze dne 29. 10. 1993 o harmonizaci ochranné doby práva autorského a některých práv příbuzných,

– Směrnice 96/9/ES Evropského parlamentu a Rady ze dne 11. 3. 1996 o právní ochraně databází.

Nad toto shora uvedené penzum dokumentů zohledněných při tvorbě nového českého autorského zákona, a to již v době po jeho přijetí, přibyla již dlouho očekávaná a široce diskutovaná Směrnice 2001/29/ES ze dne 22. 5. 2001 o harmonizaci některých aspektů práva autorského a práv s ním souvisejících v informační společnosti, která byla publikována v Official Journal of the European Communities (dále též jen „Official Journal“) dne 22. 6. 2001. Zmíněná Směrnice velmi úzce souvisí a je do značné míry doplňována Směrnicí Evropského parlamentu a Rady 2000/31/ES ze dne 8. 6. 2000 o některých aspektech služeb informační společnosti, zejména elektronického obchodu na vnitřním trhu (Směrnice o elektronickém obchodu). Na tyto dokumenty navazuje rovněž i Směrnice 98/94/ES Evropského parlamentu a Rady ze dne 20. 11. 1998 o právní ochraně služeb založených na podmíněném přístupu nebo na něm spočívajících a v neposlední řadě je třeba v tomto kontextu vnímat i Směrnici Evropského parlamentu a Rady 1999/93/ES ze 13. 12. 1999 o zásadách Společenství pro elektronické podpisy.

Je možno konstatovat, že nový autorský zákon v České republice v nejširším hmotném rozsahu respektuje a do své vnitřní logiky i výslovného textu ve značné míře reflektuje Směrnice uvedené ve shora prezentovaném výčtu. Nový zákon rovněž v ostatních případech zohledňuje zásadním způsobem pro daný časový okamžik aktuální stav příprav, resp. i prognóz vývoje prací na různých evropských dokumentech projednávaných či schvalovaných po ukončení legislativních prací na tomto zákoně nebo alespoň zohledňuje stav k danému okamžiku existujících a známých přípravných materiálů. Tato skutečnost pochopitelně nevylučuje, že by i tento zákon mohl být v průběhu času podroben na základě praktických zkušeností s jeho působením nejrůznějším úvahám o dílčích změnách či novelizacích, anebo i tendencím o novelizace v oblastech, které budou předmětem dalších legislativních prací ve sféře Evropské unie, a které by navozovaly, resp. prohlubovaly dosažený stav kompatibility v oblasti předmětu úpravy tohoto zákona.

Níže uvedené harmonizační tendence bylo možno takto s úspěchem promítnout a realizovat ve sféře vnitrostátní úpravy rovněž s ohledem na relativně vysoký standard právní ochrany v oblasti autorskoprávní regulace v České republice, a to jak v rovině vnitrostátní úpravy, tak i v rovině účasti České republiky, resp. Československa na příslušných mezinárodních normách. Samotná skutečnost účasti Československa na Bernské úmluvě o ochraně děl literární a uměleckých z roku 1886, ve znění poslední (Pařížské) revize z roku 1971, je toho důkazem. Pařížskou revizí tohoto základního mezinárodního dokumentu je ostatně vázána většina států účastných na Bernské úmluvě jako na jednom ze základních mezinárodněprávních dokumentů ve sféře ochrany autorského práva. Tento smluvní dokument je spravován Světovou organizací duševního vlastnictví (WIPO), která spravuje rovněž Mezinárodní úmluvu o ochraně výkonných umělců, výrobců zvukových záznamů a rozhlasových a televizních organizací z roku 1961, která je obvykle označována jako Římská úmluva. Tento dokument je spravován vedle WIPO rovněž prostřednictvím UNESCO a Mezinárodního úřadu práce. Nejnovějšími mezinárodními smlouvami respektujícími a navazujícími

na uvedené základní smlouvy jsou tzv. „Internetové smlouvy“ z roku 1996, a to Smlouva WIPO o právu autorském (WCT – World Intellectual Property Organization Copyright Treaty) a Smlouva WIPO o výkonech výkonných umělců a o zvukových záznamech (WPPT – World Intellectual Property Organization Performances and Phonograms Treaty), ke kterým by měla Česká republika přistoupit v nejbližší době.

Veškeré shora uváděné dokumenty odrážejí současný stav a naznačují východiska pro řešení aktuální situace v oblasti ochrany práv k výsledkům duševní tvůrčí činnosti. V tomto smyslu se v právních dokumentech, upravujících na mezinárodní úrovni tyto vztahy, jedná o pokus o řešení globálních problémů ve sféře tvorby a užití výsledků duševní tvůrčí činnosti v nových podmínkách.

Jak bylo shora zmíněno, nahradil nový autorský zákon s účinností od 1. 12. 2000 po třicetipěti letech dosavadní úpravu právních vztahů v této oblasti. Je ovšem nezbytné zmínit, že obecnost formulací původního zákona umožňovala jeho aplikaci i v měnících se podmínkách, avšak se stále většími obtížemi. Zároveň je nutno konstatovat, že v důsledku šesti postupných novelizací, ke kterým došlo v období od roku 1989 a dále, se původní text stal do značné míry nekonsistentním. Značnou motivační roli při přípravě nového zákona sehrála pochopitelně i výrazná a viditelná snaha o dosažení maximální úrovně kompatibility s právem Evropské unie. Autorský kolektiv, který se podílel jak na přípravě nového zákona, tak i na tvorbě příslušného komentáře, je přesvědčen, že se jedná o vysoce progresivní normu, která respektuje v zásadě poslední stav vývojových tendencí v oblasti autorského práva v dimenzích komunitárního evropského prostoru.

Oproti dosavadnímu autorskému zákonu nový autorský zákon, jako první po roce 1989, komplexně upravuje nejen autorské právo a práva související s právem autorským (jimiž jsou tradičně práva výkonného umělce k jeho uměleckému výkonu, právo výrobce zvukového záznamu k jeho záznamu, právo rozhlasového nebo televizního vysílatele k jeho původnímu vysílání, nově pak právo výrobce zvukově obrazového záznamu k jeho záznamu, právo zveřejnitelů k dosud nezveřejněnému dílu, k němuž uplynula doba trvání majetkových práv a právo nakladatele na odměnu v souvislosti se zhotovením rozmnoženiny jím vydaného díla pro osobní potřebu), ale též právo pořizovatele k jím pořízené databázi, ochranu práv a kolektivní správu práv autorských a práv souvisejících s právem autorským, která byla dosud upravena v samostatném zákoně č. 237/1995 Sb., o hromadné správě autorských práv a práv autorskému právu příbuzných a o změně a doplnění některých zákonů. Nový zákon, na rozdíl od stávající právní úpravy, obsahuje též vymezení některých pojmů, které bylo dosud pouze součástí doktrinálních výkladů (např. vymezení pojmu autorského díla jako jedinečného výsledku tvůrčí činnosti autora, jakož i toho, co dílem není či toho, co se za něj považuje, vymezení pojmu autora coby osoby fyzické, která dílo vytvořila, vymezení pojmu spoluautorů, jakož i osob, které spoluautory nejsou, vymezení vztahu autorského práva a práva vlastnického). Řada otázek, které se doposud dovozovaly pouze výkladem, se tak dostala přímo do textu zákona. Zákon též mění několik právních předpisů veřejnoprávní povahy.

V nejobecnější míře je možno konstatovat, že nová právní úprava vychází, stejně jako úprava stávající, z kontinentálního pojetí autorského práva. Na rozdíl od dosa-

vadní monistické koncepce, podle níž osobní a majetková práva tvoří nedílný celek, je základem nové právní úpravy koncepce dualistická. V této souvislosti je třeba zmínit, že se však nejedná o dualismus ve zcela ryzí a důsledné podobě, a to s ohledem na nutnost a nezbytnost zachování určitého stupně doktrinárního vývoje před přijetím uvedené koncepční změny. Předmětem diskusí v teoretické rovině tak může být, zda se jedná o quasidualismus v koncepci a chápání práv osobních a práv majetkových, či zda se jedná o prosazování dualistických prvků do celkového konceptu ochrany práv k duševnímu vlastnictví.

Koncept nové právní úpravy v oblasti českého autorského práva a jeho smysl tedy vychází z výrazných harmonizačních snah ve smyslu dříve uvedeného výčtu Směrnic Evropského společenství. Jeden ze smyslů a principů této nové úpravy lze patrně velmi plasticky přiblížit formulací, která je obsažena v úvodním článku 3 „Informační směrnice“. Ve smyslu tohoto ustanovení navržená harmonizace pomůže naplnit čtyři svobody vnitřního trhu a uvádí do souladu základní zásady práva a zejména vlastnictví, a to včetně duševního vlastnictví, a to i ve vztahu ke svobodě projevu a veřejnému zájmu. Veškeré tyto prvky jsou koncepčně obsaženy a důsledně promítnuty i do nové české právní úpravy.

V rámci přípravných prací na tvorbě nového zákona a při jeho koncipování nešlo jen o již zmiňované problémy a impulsy evropské dimenze, ale rovněž o snahu řešit globální otázky, které vývoj přináší v této oblasti v celosvětovém měřítku. Jedná se zejména o problematiku související s již zmiňovaným fenoménem informační společnosti a dalšími globalizačními vlivy, zejména pak v souvislosti se stále masovějším užíváním počítačových a komunikačních sítí jako je Internet a jemu obdobná komunikační prostředí s nadnárodním a nadteritoriálním charakterem. V obecné rovině je možno konstatovat, že snaha o unifikaci právního prostředí v rámci Evropské unie je nezbytností minimálně pro státy usilující o vstup do tohoto Společenství, resp. o přičlenění k němu. O snahách o unifikaci autorského práva v celosvětovém měřítku můžeme hovořit již od 19. století a s ohledem na charakter a výsledky působení výše uvedených komunikačních prostředků se stanovení alespoň základních jednotných pravidel regulujících právní vztahy v této oblasti na nadnárodním principu jeví ve střednědobém horizontu jako zcela nezbytné. Toto přesvědčení a reálné tendence směřující k vytvoření takového stavu, jsou výrazně podporovány a odůvodňovány právě působením Internetu, který bez ohledu na teritoriální hranice a teritoriální působení národních právních úprav umožňuje tvorbu i užití autorských děl tyto hranice přesahujících. V mnoha ohledech se tak dosavadní teritoriální chápání autorskoprávní ochrany a její aplikace v tomto úzkém smyslu slova jeví perspektivně jako nanejvýš problematické.

Jak ukazuje např. Směrnice Rady 93/83/EHS ze dne 27. 9. 1993 o koordinaci některých pravidel z oboru práva autorského a práv příbuzných právu autorskému vztahujících se na satelitní vysílání a na kabelový přenos, resp. Informační směrnice či Směrnice o elektronickém obchodu, lze takováto rozumná jednotná pravidla, zatím alespoň v evropském měřítku, nalézt.

Acquis communautaire jako zvláštní právní systém, zahrnující několik složek (doslova vše, čeho bylo ve Společenství dosaženo), odlišný od práva mezinárodního

i vnitrostátního jednotlivých členských států, je základním pilířem, jehož součástí je Asociační dohoda, jíž se Česká republika zavázala, že vyvine úsilí k zajištění postupné slučitelnosti svých právních předpisů s předpisy Evropské unie, a to výslovně i v oblasti duševního vlastnictví, tudíž i ona musí být předmětem diskusí, stejně tak jako Bílá kniha, která ačkoli je dokumentem nezávazné povahy, představuje vodítko pro postupné sbližování národní legislativy přidružených států s legislativou Společenství s cílem dosažení zapojení trhů přidružených států do vnitřního trhu Společenství.

Uvedené však nelze v žádném případě chápat jako existenci podpory otrockého přepisování směrnic, nýbrž převzetí věcného řešení a zajištění jeho prosaditelnosti. Pokud pak existuje jistá kritika, pramení z pocitu, příp. i ze zkušenosti, že při hodnocení stavu sjednocení není důležitá ani tak sama kompatibilita, jako to, aby do právního řádu byla ustanovení směrnic převzata doslovně. Zde pak faktor nižší míry harmonizace v oblasti autorského práva je naopak přitěžující okolností, neboť většina právní úpravy je ponechána v národní kompetenci a doslovné přejímání ustanovení směrnic nutně vyvolává disharmonii s částí práva, která není předmětem harmonizace.

V souvislosti s rekodifikací autorského zákona bylo při sestavování právní regulace postupováno tak, že prioritně byla zohledňována úprava Směrnic. Tam, kde Směrnice určitou otázku neupravovaly (což bylo s ohledem na již výše zmíněné relativně často), byly „mezery“ doplňovány podle mezinárodního práva autorského (Bernská úmluva a Římská úmluva) a dále pak podle tradiční národní úpravy, úpravy středoevropské, zejména pak německé, jakož i francouzské a slovinské, kdy však tyto byly podrobeny důkladné analýze s ohledem na technické, společenské a politické změny v regulované oblasti. Určitou „brzdou“ byla, jak uvedeno výše, často obava před námitkou nesouladu s právem komunitárním v důsledku nepřevzetí doslovných znění Směrnic, a to zejména i při volbě terminologie. Šlo o situace, kdy by obsah pojmů zaváděných v návaznosti na Směrnice do českého práva sice korespondoval s obsahem těchto pojmů podle Směrnic, avšak chyběla by kontinuita s národním zákonodárstvím, příp. nebyla by zajištěna dostatečná srozumitelnost, neboť Směrnice jsou z pochopitelných důvodů méně propracované než právní předpisy národní a dopracování se očekává od národních úprav.

Vzhledem ke zmíněnému nadnárodnímu charakteru, resp. povaze práv k nehmotným statkům a jejich užití, se samotná myšlenka sjednocování práva projevila poměrně výrazně nejen v Evropě, ale i v celosvětovém měřítku, a to zejména pod vlivem již uvedených technických komunikačních prostředků a působení vlivů informační společnosti. Jak již bylo řečeno, vyvolávaly tyto faktické podmínky v celku značné problémy při aplikaci dosavadního způsobu úpravy právních vztahů v této oblasti. S ohledem na zmiňované mezery, resp. neúplnost úpravy obsaženou ve Směrnících, bylo tedy nezbytné srovnávat jiné úpravy na národní i mezinárodní bázi, neboť bez této komparativní součinnosti nemůže vést žádná legislativní snaha k uspokojivým výsledkům. To se pochopitelně týká rovněž unifikačních procesů v rámci Evropského společenství, resp. i širších globálních unifikačních snah.

Tyto snahy sledované evropským soukromoprávním zákonodárstvím byly obsaženy ještě před přijetím nového autorského zákona již v zákoně č. 63/1991 Sb., o ochraně hospodářské soutěže, ve znění pozdějších předpisů, a to konkrétně v ustanovení § 4 (od 1. 3. 2001 nahrazen zákonem č. 143/2001 Sb., o ochraně hospodářské soutěže).

Při přípravě nového autorského zákona probíhala poměrně rozsáhlá diskuse o speciální úpravě a kompetencích Ministerstva kultury v oblasti ochrany uživatelů před zneužitím dominantního či monopolního postavení ochranných organizací (kolektivních správců); vzhledem k tomu, že tato diskuse spíše pramenila z nedůsledné aplikace a prosazování práv na ochranu hospodářské soutěže než z nedostatku právního základu, byl dozor v této oblasti ponechán Úřadu na ochranu hospodářské soutěže. Souběžně zůstává zachován dozor Ministerstva kultury nad dodržováním povinností stanovených autorským zákonem. Vzhledem k tomu, že některé povinnosti tam upravené (zejména plynoucí ze zásady kontraktační povinnosti) jsou opatřeními proti zneužití dominantního či monopolního postavení ochranných organizací, dozoruje Ministerstvo kultury, byť nepřímo, i ochranu hospodářské soutěže.

I přes nadnárodní povahu evropského práva lze říci, že evropské soukromé právo vychází v zásadě ze stejných vzorů jako právo české, neboť je do značné míry koncepčně ovlivněno zejména kontinentálním systémem autorskopravní ochrany, zvláště pak autorskopravními tradicemi německé a francouzské právní úpravy, jakož i mezinárodními úmluvami z této oblasti, zejména Bernské úmluvy či Římské úmluvy a v neposlední řadě vývojem v rámci GATT a WIPO, a to i přes snahu dosáhnout v rámci Společenství sjednocení autorskopravního pojetí kontinentálního s právními systémy práva obyčejového, resp. dosažení kompromisu mezi těmito systémy.

V zásadě totožná s koncepcí práva Evropského společenství je i česká úprava ochrany počítačových programů a databází. V těchto případech se jedná o ochranu předmětů průmyslově využitelných, přičemž zde jde o úpravu nového typu, kde nebylo nejen nezbytné, ale ani možné pokoušet se o vytvoření historických návazností na jakoukoli úpravu dřívější.

Nejen samotný průběh, ale i výsledek této diskuse znamenal příklon k tradičnímu kontinentálnímu standardu a nevýstlil k přechodu ke copyright systému, který je v zásadě založen na autorskopravní ochraně převážně ekonomických zájmů. Kontinentální pojetí autorskopravní ochrany představuje, zjednodušeně řečeno, ochranu práv autora jako tvůrce autorského díla. Rozdíly obou systémů jsou zejména v pojetí osoby autora a v požadavku originality autorského díla jako jedinečného výsledku duševní tvůrčí činnosti autora, podle kterého tvůrčí činností je nadána pouze fyzická osoba. Podle kontinentálního systému, který je založen na tomto idealistickém pojetí, tak může být originálně autorem osoba či skupina osob fyzických, zatímco podle druhé koncepce může být i originálně považována za autora též osoba právnická. Originalita v angloamerickém systému je chápána ve smyslu vynaložené určité dovednosti a práce. Zatímco kontinentální systém historicky vychází z koncepce osobnostních (morálních) práv autora jako protipólu jeho majetkových (ekonomických) práv a činí tak rozdílu mezi úpravou autorských práv a práv s autorským právem souvisejících, v oblasti práva angloamerického došlo k úpravě těchto práv až na základě nutnosti přizpůsobení se Bernské úmluvě; rozdíly mezi právem autorským a právy souvisejícími v tomto systému v zásadě činěny nejsou.

Jak vyplývá ze Smlouvy o založení ES, je cílem Společenství dosažení zejména volného pohybu zboží, služeb, kapitálu a běžných plateb, jakož i jednotných pravidel hospodářské soutěže, tedy překonání teritoriální omezenosti a dosažení společného

trhu. Dosažení těchto cílů však vede zákonitě k omezení zásady teritoriality, na níž je postaveno autorské právo, tedy i právo české. Hlavním faktorem diskuse je snaha o dosažení cílů Společenství při zachování ochrany autorských práv; ostatní aspekty hrají pochopitelně též roli, ale nelze říci, který z nich převažuje.

Tento úkol vyžaduje hledání a dosažení rozumného kompromisu mezi cílem dosažení společného trhu, tedy trhu bez hranic, a zachování autorského práva (byť v modifikované podobě). S ohledem na to, že se komunitární právo již vyrovnalo s nadnárodním charakterem satelitního vysílání, lze mít za to, že k nalezení obdobného rozumného kompromisu dojde i v oblasti světové počítačové sítě Internet, popř. jiných způsobů a prostředků umožňujících zpřístupňování autorských děl uživatelům a jejich užití v míře, která se jeví v současné době jako nekontrolovatelná, resp. kontrolovatelná obtížně, zejména pokud jde o rozsah a způsoby užití. Je třeba se v tomto ohledu vzdát utopických představ o neomezených schopnostech práva regulovat realitu a více vycházet z věcné podstaty a ji podrobovat právní regulaci. V této souvislosti je třeba uvažovat zejména o posílení úlohy kolektivní správy, jakož i vytvoření technických podmínek pro účinnou kontrolu.

S ohledem na výše uvedené se proto nová úprava vyznačuje snahou funkčně regulovat autorskoprávní vztahy a tím i posílit respektování a prosaditelnost autorských práv a hrát významnou roli rovněž na poli prevence. Tímto způsobem by měl být odstraněn stav, kdy neprosaditelnost až nesmyslnost některých ustanovení dosud vedla k jejich plošnému ignorování a tím i běžného porušování těchto právních vztahů.

V souladu s harmonizací celého našeho práva s právem komunitárním byla posílena právní jistota subjektů autorskoprávních vztahů, a to mimo jiné i důsledným respektováním principu smluvní volnosti jakožto základního principu soukromého práva vůbec, neboť předchozí úprava přinášela neúnosné riziko neplatnosti autorskoprávních smluv a působila proti autorovi samému. Je zcela evidentní, že tato úprava nejen že nevyhovovala zájmům uživatelů, ale ani autorů. Na jednu stranu předchozí právní úprava omezovala autora i proti jeho vůli a na druhou stranu mu pak umožňovala dodatečně zpochybňovat svou vůli díky formálně a obsahově zbytečně přísným a velmi obtížně dodržitelným požadavkům zákona na obsah smlouvy; uplatnění neplatnosti z takových smluv pak velmi často vedlo k chování, které bývá označováno jako výkon práv v rozporu s dobrými mravy; takovéto chování je sice obecně zakázáno, ale je nepřijatelné, aby právní úprava ve své podstatě možnost realizaci výkonu práva tímto způsobem podporovala.

V dané souvislosti nelze nevidět, že dosavadní právní úprava svou značnou rigidností a omezenou flexibilitou vedla namnoze k tomu, že účastníci smluvních vztahů hledali k realizaci své vůle náhradní cesty. Takovéto řešení nejen že riziko z neplatnosti neodstranilo, ale přineslo s sebou další problém spočívající v nepřehlednosti a komplikovanosti smluvních úprav vyvolaných zastíráním nedovoleného, současně se k uzavírání i podstatou jednoduchých smluv vyžadovaly poměrně značné právní znalosti, logika věci ne vždy korespondovala s obsahem zákona.

V tomto smyslu slova tak koncepce nového zákona nepodpořila názor, že zde existují důvody pro přísnost ochrany a pro zákonný režim, který chrání autora za každou cenu i proti jeho vlastním zájmům a vůli z důvodu, že autoři jsou osoby obecně nezod-

povědné a právně nezalé (jakési fyzické osoby sui generis). Nová úprava tak ctí princip smluvní volnosti a rovnosti práv, přičemž však vnímá výjimečnost autorů, a to jediným rozumným způsobem: výjimečnost promítá a může promítat pouze v tom směru, že zvláštní zákon zvláštním způsobem chrání výsledky jejich tvůrčí činnosti.

Autorský zákon by měl na základě tohoto nového přístupu autorovi umožňovat důsledným respektováním smluvní volnosti nakládat s majetkovými právy v souladu s jeho vůlí. Pokud se jedná o ochranu proti svévolnému chování uživatelů, je ochranou zájmů autora obecná úprava absolutní neplatnosti právních úkonů učiněných v rozporu s dobrými mravy a práva na odstoupení od smlouvy uzavřené v tísní za nápadně nevýhodných podmínek tak, jak je obsahuje občanský zákoník. Zvláštnost oboru by se pak měla promítat pouze při výkladu obsahu pojmů „dobré mravy“ a „tíseň za nápadně nevýhodných podmínek“. Takto koncipované posílení smluvní volnosti stran však rozhodně neznamená oslabení pozice osobnostních (morálních) práv autora.

Nová právní úprava vychází důsledně z koncepce nepřevoditelnosti autorského práva s jedinou výjimkou spočívající v možnosti poskytnutí nabyvateli oprávnění k výkonu práva díla užít (licenci). Původní pojem „převod“ je zde z pohledu autorského práva sice tradiční, ale v obecných souvislostech práva zavádějící, neboť jím není míněn skutečný (translativní) převod, tedy zcizení, ale pouze zřízení (konstituování) oprávnění třetí osobě.

Přímým důsledkem této koncepce je vznik zdržovací povinnosti, která spočívá v tom, že autor musí strpět povolené užití díla uživatelem. Při udělení oprávnění výlučného charakteru pak vzniká i povinnost zdržet se udělení takového svolení dalším osobám, jakož i povinnost zdržet se takového užití díla autorem samotným.

V případě poskytnutí oprávnění dílo užít je uživateli založeno právo relativní povahy, a proto, aby byl i tento uživatel chráněn před neoprávněnými zásahy ze strany třetích osob, je nutná výslovná zákonná úprava. Toto vybočení ze standardního nazírání na relativní právní vztahy je zde zcela opodstatněno zvláštní povahou autorského práva jako práva k nehmotnému statku, jehož pojmovou vlastností je způsobilost všudypřítomnosti. Pokud se jedná o osobnostní (morální) práva, jejich nepřevoditelnost vyplývá již z jejich povahy.

Podle koncepce přijaté novým autorským zákonem je předmětem autorského práva výsledek duševní tvůrčí činnosti autora, jeho duševní výtvar ve své podobě nehmotné, tedy coby nehmotný statek. Autorské právo náleží do systému práv k nehmotným statkům. V současné době se může jevit, že jde o překonané označení (jde o teorii svým původem německou, starou více než 100 let) s ohledem na terminologii užívanou v souvislosti s úpravou komunitární či mezinárodní, která užívá zásadně označení práv intelektuálního, tedy duševního vlastnictví jako opozitum, resp. součást vlastnictví coby práva věcného.

Pro autorské dílo coby duševní výtvar, a tedy nehmotný statek, je typická jeho relativní nezávislost na čase a místě. Autorská díla coby nehmotné statky, stejně jako jiné nehmotné statky, mohou být vnímána a užívána nezávisle na věci (přesněji nosiči či médiu), jejímž prostřednictvím jsou pouze hmotně vyjádřena. Autorská díla tak mohou být užívána kdykoli a kdekoli v celém světě, následně i současně, neomezeným počtem subjektů, aniž by se spotřebovávala a aniž by se snižovala užitím jejich

kvalita. Autorské dílo musí být individuálním výsledkem tvůrčí činnosti autora a je jím tak na rozdíl od některých předmětů práv průmyslových autorskoprávní ztvárnění, nikoli myšlenka sama o sobě. Práva k nemotným statkům jsou dosud ovládána zásadou teritoriality, kdy při negativním vymezení platí autorská práva určitého státu pouze v hranicích tohoto státu, při vymezení pozitivním, že autorskoprávní vztahy se na území určitého státu řídí pouze zákonodárstvím tohoto státu (země ochrany).

Samotný pojem nemotné statky platné právo neužívá, užívá jej však již několik desítek let česká nauka, vycházející tradičně převážně z vlivů a impulsů práva německého a francouzského. Pokud vycházíme důsledně z platné právní úpravy a jejích tradičních výkladů, nelze dle našeho názoru zatím dospět (a to i při respektování výše uvedených snah týkajících se duševního vlastnictví v evropském kontextu) k závěru, že jde o synonymum pojmu „duševní vlastnictví“, byť tak v současné době i někteří domácí teoretici dovozují. Duševní vlastnictví lze zatím chápat pouze jako podmnožinu práv k nemotným statkům, neboť sem náleží též nemotné statky osobnostní povahy, které lze zatím jen těžko do pojmu duševního vlastnictví zahrnout.

V případě průmyslových práv, resp. ostatních nemotných statků, včetně statků upravených autorským zákonem, kde chybí osobnostní složka, je označení duševního vlastnictví odpovídající a vhodné (u nás ale zatím jen teoreticky). Pro koncepci „převodu“ je důležité, zda pojetí autorského práva vychází z monistické teorie, která je založena na jednotě obsahu autorského práva či dualistické, která chápe autorské právo jako souhrn dvou vedle sebe existujících kategorií práv osobnostních a majetkových. Převod translativní je výrazem majetkoprávního pojetí autorského práva obvyklé v angloamerickém systému. Teorie tzv. konstitutivního převodu, na které je založen i náš autorský zákon, je výrazem pojetí autorského práva coby práva s osobnostněprávním základem, ať je obsah chápán ve smyslu monistickém či dualistickém. Tato osobnostněprávní povaha (trvalé pouto mezi autorem a jeho dílem) brání pojetí převodu translativního. Autor tak své právo nepřevádí, ale z moci a na základě svého práva v jeho rámci zřizuje (konstituuje) pro nabyvatele právo nové, které je z jeho práva odvozeno. Zásada bezvýjimečné nepřevoditelnosti je tak výslovně vyjádřena zákonem.

Z hlediska teoretického by tedy bylo dle tradičních výkladů právní nauky přesnější hovořit o autorských oprávněních převážně osobní a převážně majetkové povahy. Autorský zákon, aniž by jakkoli narušil kontinuitu v historickém doktrinálním pojetí, vychází z kontinentálního pojetí práva. Současně se však navrácí z důvodů převážně harmonizačních tendencí (zejména nutnost řešení výkonu práv majetkových, snaha o řešení ochrany coby součásti vlastnictví) k pojetí obsaženému v zákonné úpravě z roku 1953 a předchozích. V zásadě tedy k dualistickému pojetí, ačkoli ne s ohledem na doktrinální výklady k těmto zákonným úpravám a historickému pojetí autorského práva a ryzímu dualismu, nýbrž pouze s ohledem na účelové legislativní rozčlenění práv osobnostních a majetkových. Děje se tak převážně ze shora uvedených důvodů, a to s vědomím zmíněné účelovosti a zachování kontinuity a ne z důvodů ryze juristicky čistého pojetí.

Stejně tak jako nebyl, i přes veškeré doktrinální výklady, předchozí zákon z roku 1965 ryze monistický, není ani nová zákonná úprava čistě dualistická. Je možno ji označit, jak již bylo řečeno, za úpravu quasidualistickou, a to zejména s ohledem na osobnostněprávní podstatu autorského práva a práv výkonných umělců. Touto podsta-

tou je povaha autorského práva natolik determinována, že o ryzí dualismus se ani jednat nemůže. Podstatná převaha osobnostněprávního prvku má pak za důsledek, že tato jsou bezprostředním výrazem osobního autorova pouta k jeho dílu. Z toho pak vyplývá i princip nepřevoditelnosti, jakož i vzdání se práv.

Shora uvedené pojetí nové autorskoprávní úpravy v České republice bylo vcelku jednotně prezentováno v několika dosud publikovaných komentářích a rovněž v celé řadě statí publikovaných v odborných právnických časopisech k této tematice. Jak již bylo řečeno, je potěšitelné, že podobné pozitivní hodnocení naší nové vnitrostátní úpravy zastávají i přední odborníci ze sféry autorského práva v zahraničí, a to především ze států Evropské unie. Je také velmi zajímavé, že ačkoli autorský zákon Spolkové republiky Německo vychází z poněkud jiných teoretických východisek, je možné konstatovat značnou shodu v názorech na způsob a aplikaci ochrany autorských práv v obou zemích.

Lze říci, že v právním pojetí České republiky i Spolkové republiky Německo zaujímá autorské právo srovnatelné místo. Mimo jiné považují za vhodné zdůraznit, že i v této sousední zemi bylo setrváno u samostatné právní úpravy, která je formálně oddělena od úpravy občanskoprávních vztahů v širším smyslu. I ve Spolkové republice Německo je tedy autorský zákon zvláštním předpisem upravujícím práva k dílu a práva k dalším předmětům ochrany, tedy tzv. práv souvisejících a rovněž se zvláštní úpravou práv pořizovatele databáze, tedy práv příbuzných dle terminologie německé právní úpravy. V subjektivním slova smyslu je pak autorské právo shodně v obou systémech chápáno a prezentováno jako zvláštní právo osobnostní. Ve sféře práv osobního charakteru je pak třeba přednostně použít zvláštní úpravy, tedy práva autorského. V eventuelních kolizních situacích autorského práva se všeobecným osobnostním právem třetích osob je však třeba upřednostnit uplatnění všeobecného osobnostního práva třetí osoby, i když jinak jsou tato práva na sobě nezávislá.

Právní ochrana autora ve vztahu k jeho dílu může být v tomto kontextu založena i na základě užití jiných obecných právních předpisů, zejména např. předpisy na ochranu proti nekalé soutěži. Ve sféře českého i německého práva může pak docházet k situacím, kdy přichází v úvahu aplikace obou druhů norem společně k ochraně práv autora v dané situaci. Zpravidla však bude docházet k použití předpisů na ochranu proti nekalé soutěži subsidiárním způsobem v situacích, kdy samotný autorský zákon daný typ vztahu výslovně nereguluje. Takové případy je však nezbytně nutné odlišovat od případů, kde pro daný konkrétní typ jednání nechtěl zákonodárce výslovně přiznat ochranu dle autorského zákona. V podobných situacích nelze substituovat ochranu na bázi obecnějších předpisů jako např. předpisů na ochranu před nekalosoutěžním jednáním.

Teoretické hodnocení při výkladech vzájemného vztahu autorskoprávní ochrany a nekalé soutěže není v tomto smyslu jednotné, a to jak u nás, tak v teorii německého autorského práva. Výše uvedené postuláty jsou obdobným způsobem prezentovány jak v české tak i v německé odborné literatuře.

Závěrem lze tedy konstatovat, že nový český autorský zákon ve třetím roce své existence prokazuje, že se jedná o normu vycházející z důsledně obecného evropského kontextu, která v nejširším smyslu reflektuje Směrnice Evropské unie pro danou oblast. Jak bylo řečeno, nejedná se však o prosté nekritické či necitlivé přejímání těchto materiálů, ale o jejich velmi citlivé a přiměřené použití pro naše domácí poměry.

V každém případě však tento zákon vytváří nanejvýš kompatibilní prostředí pro ochranu výsledků duševní tvůrčí činnosti v globálním evropském kontextu. Tuto skutečnost dokládá i shora uvedená dílčí argumentace o shodných či podobných teoretických přístupech k obdobným otázkám v autorském právu českém a německém.

Pozitivní hodnocení nového českého autorského zákona však v žádném případě nevyklučuje nutnost a vhodnost případných novelizačních kroků, které mohou být podmíněny zkušenostmi z praktické aplikace této poměrně nové normy. Bylo by v každém případě vhodné a užitečné, pokud by případná diskuse k těmto novelizačním impulsům probíhala ve věcném duchu na úrovni příslušných profesních či zájmových sdružení a kdyby kromě nejširší diskuse měli možnost se k této tématice v rámci legislativních příprav vyjádřit i odborníci či instituce, kteří měli možnost podílet se na přípravě tohoto nového zákona na konci 90. let.

NEW COPYRIGHT ACT AND ITS IMPACT IN THE CONTEXT OF DOMESTIC AS WELL AS EUROPEAN LAW DEVELOPMENTS

Summary

On December 1, 2000 the Act No. 121/2000 Coll., on Copyright, Rights relating to Copyright and Amendments to other Acts (Copyright Act) entered into force. After more than 35 years it supersedes the original copyright regulation (Act No. 65/1965 Coll., on literary, scientific works and works of art, in wording of subsequent provisions (Copyright Act)) and represents very progressive norm responding to the continually accelerating technical and technological development in the field of creation and use (understand the impact of the phenomena of so called „Information society“) of author's works with a very marked accent to an achievement of full compatibility with the right of European Union in the sense of a reflection of a series of relevant directions of the Community and other documents of international law from the sphere of the copyright protection.

It is a completely new provision from the point of view of contents and also conception regulating not only the copyright and rights relating to copyright but also the right of compilers to the databases created by him and also the field of protection of rights and collective administration of copyrights relating to copyright in the past solved in a separate act.

The continental conception of copyright remains preserving but in comparison with the original purely monistic conception there is dualistic, respectively quasidualistic conception of personality and property rights the basis at present.

Important is the legal definition of some meritorious terms of copyright (f. e. the author as an individual person), the definitions of which were the subject of doctrinaire interpretations up to now.

In accordance with the right of community we observe the strengthening of legal safeguard of subjects of copyright relationships, apart from other things also with respect to the principle of contractual freedom (compare the original strict and non-flexible regulation), what leads in its consequence to the possibility that the author can treat the property rights in the framework of granting (constituting) authorisation to exercise the right to use the work (licence) in conformity with his will.

Also the regulation of the protection of computer programs and databases is in principle identical with the conception of the right of the European Union.

In addition to the traditional instruments of the protection of copyright, there is also possible to use subsidiary other general legal provisions, especially (in conformity with the German law) the provisions for protection against unfair competition.

In conclusion is to state that the new copyright manifests that it is a norm based consistently on the European context, creating extremely compatible milieu for protection of results of intellectual creative activity in global European space.